

УДК 028(477.83) “192/193”

## МІЖ ДМОВСЬКИМ І ДОНЦОВИМ: ЧИТАННЯ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ТЕЧІЇ В ГАЛИЧИНІ 1920–30-х рр.

Роман ГОЛИК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,  
вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, тел. (032) 270-70-22*

Розглянуто розвиток читацьких практик та інтересів у Галичині 20–30-х років ХХ ст. Вказано найпопулярніші видання та їх авторів. Проаналізовано популярність різних жанрів літератури, літературних стилів, показано взаємозалежність між лектурою польської та української спільнот краю та їхніми ідеологічними й інтелектуальними орієнтирами й стереотипами.

*Ключові слова:* Галичина, читання, книга, культура, ідеологія, стереотип.

Відносно короткий – у два десятиліття – міжвоєнний період в історії Галичини став, однак, часом значних суспільних, ідеологічних та політичних трансформацій. Це не могло не відбитися на культурному розвитку краю, отже й на виборі та читанні книг у різних етнічних та соціальних середовищах. Ці процеси уже частково ставали об'єктом досліджень, однак переважно у контексті книговидання та книго-розповсюдження, розвитку бібліотечної справи та інституцій, репертуару видань – з одного боку, та літературних жанрів і мистецьких середовищ – з іншого<sup>1</sup>. Водночас синтетичні студії над читацькими інтересами, у тому числі й серед галичан, були започатковані саме у міжвоєнний час – насамперед, у працях Яна Станіслава Бистрона та його львівського послідовника Яна (Івана) Кухти<sup>2</sup>.

Натомість нас цікавить панорамна картина “галицького читання” у міжвоєнний час як віддзеркалення ідеологічних та естетичних орієнтацій тогочасного соціуму. З одного боку, книжна культура й читання 1920–1930-х рр. були продуктом літера-

---

<sup>1</sup> Див. наприклад: Ісаєвич Я. *Українське книговидання: Витоки. Розвиток. Проблеми.* – Львів, 2002. – С. 411–412; *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.*: історико-бібліографічне дослідження: у 3 т. – Львів, 2003. – Т. 3: 1920–1939 рр., кн. 1–2; Корнєєва Г. *Українська дитяча книжка Галичини (друга половина ХІХ ст. – 1939 р.)*: Історико-книгознавчий аспект. – Львів, 2004. – 300 с.; Ільницький М. *Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст.* – Львів: Вид-во наук.-тех. літ., 1998. – 148 с. (“Ars poetica”); Його ж. *Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття*: в 2-х кн. – Львів: Місіонер, 1999. – Кн. 1. – 212 с.; Комариця М. *Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст.* / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. – Львів, 2007. – 328 с.; Її ж. *Журнал “Дзвони” (1931–1939): систематичний покажчик змісту* / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 1997. – 217 с.; Кость С. *Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування)*. – Львів, 2006. – 514 с.; Сніцарчук Л. В. *Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості.* – Львів, 2001. – 253 с.; Вуйцік Е. *Книжковий абонемент “Лектор” Станіслава Левицького у Львові (1915–1928 рр.)* // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – Львів, 2009. – Вип. 4. – С. 93–103.

<sup>2</sup> Bystron J. S. *Publiczność literacka.* – Lwów; Warszawa, 1938. – 411 s.; Kuchta J. *Książka zakazana jako przedmiot zainteresowań młodzieży w okresie dojrzwania.* – Warszawa, 1934 тощо.

турних і культурних традицій останніх десятиліть XIX – перших десятиліть XX ст. Після Першої світової війни галицькі читачі все ще користувалися довоєнними літературними здобутками, що формували їхню культурну та національну ідентичність. Тому українсько-польська боротьба за Львів та Галичину у 1918–1919 рр. була, значним чином, боротьбою двох парадигм читання. Водночас навіть на початку 1920-х рр., коли польські та українські читачі Галичини виступили по різні боки барикад, їх так само багато роз'єднувало, як і поєднувало. Так, певна частина лектури, яка сформувала (у першу чергу) галицьких міщан, була спільною не лише для українців і поляків, але й для євреїв. Водночас сфера “міського читання” була диференційованою за віковими, національними і соціальними ознаками.

Це засвідчують, наприклад, спомини прихильника ОУН та пізнішого в'язня Берези Картузької, вихідця зі Станіславова Володимира Макара. Попри те, що він не був симпатиком польської культури, “чарівний світ книжок”, які мемуарист читав впродовж 1910–1930-х рр., складали тексти не лише українських, але й польських авторів і польські переклади творів світової літератури<sup>3</sup>. У дитячому та юнацькому віці він читав усе: від шкільних підручників на кшталт “Біблійної історії” до пригодницьких текстів Жуля Верна, Данієля Дефо (“Робінзон Крузо”) та Джонатана Свіфта (“Мандри Гулівера”). Так само з ентузіазмом В. Макар згадував читання “Пригод Тома Сойєра” та “Пригод Гекльберрі Фінна” Марка Твена (“як тонко він збагнув психіку юнаків нашого віку, як він це все знаменито описав і подав до читання!”<sup>4</sup>). Велике враження на нього зробив “Острів скарбів” Роберта Луїса Стівенсона<sup>5</sup>. Такі тексти, у свою чергу, конструювали популярний в літературі XIX ст. міф пірата, суміщений з картинами морських мандрівок, пригод, екзотичної природи тощо. У цьому ж сегменті юнацьких захоплень міжвоєнних галицьких читачів опинилися тексти Артура Конан-Дойля і як творця детективної серії про Шерлока Холмса (“Знак чотирьох”, “Пес Баскервілів”, “Острів божевільних”), і як автора фантастичного “Пропашчого світу”<sup>6</sup>. Інший полюс молодіжного читання у рецепції Володимира Макара займала патріотична лектура – насамперед історичні романи з княжого часу (від “Захара Беркута” Івана Франка до “Князя Ярослава Осмомисла” Осипа Назарука) й козацької доби. Мемуарист окремо підкреслював велику популярність серед української шкільної молоді 1920-х років актуальних на той час трилогії “Мазепа” Б. Лепкого, “Роксоліяни” того ж О. Назарука, творів В. Будзиновського (“Осаул Підкови”) та А. Чайковського (“Побратими”, “На уходах”, “Олексій Корнієнко” (“цінилися у нас на вагу золота”)), класичних текстів східноукраїнських авторів XIX ст. Миколи Гоголя (“Тарас Бульба”), Олекси Стороженка (“Марко Проклятий”), Адріяна Кащенко (“Зруйноване гніздо”), Євгена Гребінки (“Чайковський”), Миколи Костомарова тощо<sup>7</sup>. При цьому В. Макар

<sup>3</sup> Макар В. *Спомини та роздуми*. – Торонто; Київ, 2001. – Т. 1: Від Бистриці до Бугу (1911–1929). – С. 267–290.

<sup>4</sup> Там само. – С. 271.

<sup>5</sup> “Благословенна була та година, коли в нашому гурті появилася книжка англійського письменника Люї Стівенсона в українському перекладі п. н. “Острів з закопаними скарбами”. Це було щось чудового до уяви 12-літніх юнаків” (Там само).

<sup>6</sup> “Вже самий перегляд ілюстрацій у цій книжці викликав дрож захоплення, збудженого зацікавлення і прямо патологічного передсмаку того, що стояло готове до читача. Ілюстрації показували страхітливі передпотопові потвори, літаючих птеродактилів і величезних гребінно-хребетних динозаврів, у порівнянні з якими и людина виглядала безрадим карликом. Читання про пригоди сміливих мандрівників, відкривачів того “пропашчого світу” [...] дорівнювало смакуванню міцного, збуджуючого, хмільного трунку” (Там само. – С. 278).

<sup>7</sup> Там само. – С. 274–275.

зауважував еволюцію свого юнацького читання: від першого знайомства з текстами класиків у шкільних хрестоматіях до повного студювання їхніх текстів. Це – процес глибинних змін у читацькій ментальності, сприйманні світу та соціуму. Оповідання Панаса Мирного з читанки Антона Крушельницького викликають у школяра лише “сердечне захоплення ідилічною картиною”, натомість прочитана пізніше повість / роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” спричиняє “прикре і сильне потрясіння її змістом”, а “Повія” взагалі “робить гнітуче вражіння”<sup>8</sup>.

Натомість тексти польських авторів справляли амбівалентне враження на українського школяра. Вивчення трилогії Г. Сенкевича (“Вогнем і мечем”, “Потоп”, “Пан Володийовський”) як обов’язкового тексту шкільної програми було для В.Макара прикладом нав’язування чужої концепції та виявом “шовіністичного тону поляків в ділянці літератури”. Противагою до цієї лектури, а водночас її наслідком її примусового читання мемуарист вважав зростання впливів УВО та ОУН серед молоді<sup>9</sup>. Інших класиків польської літератури, тексти яких теж вивчали в гімназії (Болеслав Прус, Стефан Жеромський, Марія Конопніцька, Еліза Ожешко) В. Макар згадував як “сприємливіші для читання” серед школярів-українців, окремо виділяючи “Пана Тадеуша” та “Дзядів” А. Міцкевича, твори Юліуша Словацького тощо<sup>10</sup>. Водночас автор споминів зізнавався, що через престижність польської мови й літератури в гімназії він прочитав більше книжок польською, як українською<sup>11</sup>. Відносно нейтральний прошарок шкільної лектури у пам’яті В. Макара формували тексти німецьких авторів, насамперед Й. В. Гете та Ф. Шіллера, а також твори античних класиків грецькою (заспіви до “Іліади” та “Одісеї” Гомера) та латинською мовами (“Енеїду” Вергілія, “Метаморфози” Публія Овідія Назона, промови Ціцерона проти Катіліни, “Оди” Горация, галльську війну Цезаря тощо)<sup>12</sup>. Зрештою, джерелами для ознайомлення зі світовою літературою для станіславівського гімназиста 1920-х рр. були не лише офіційні підручники, чи тексти “Бібліотеки найзнаменитіших повістей”, яку ще до Першої світової війни видавало “Діло”<sup>13</sup>, але й “скрипки” чи книжки-“метелики” Оренштайна та Цукеркандля. Саме з іменем останнього в уяві В. Макара пов’язувалося читання “перекладів з препарацією римських та грецьких авторів”<sup>14</sup>. Поруч із тим, в його лектурі була присутня й т. зв. “бруква” література – дешеві польські та українські масові видання: релігійні брошури з текстами апокрифічного чи напів апокрифічного характеру (історія про св. Геновефу, “Бен-Гур”, “Фабіоля”, “Геройська любов”)<sup>15</sup>, перекладені польською “кримінали” (Натан Пінкертон, Арсен Люпен) та “пригоди” (Баффало Біл)<sup>16</sup>. При цьому мемуарист зізнавався, що він та його колеги часом надавали перевагу такій лектурі перед релігійною літературою, хоч і бачили у цьому заборонений вчинок, проступок. Не дивно, отже, що в пам’яті мемуариста зафіксувалися, з одного боку, імена авторів одного з шкільних підручників (Алиськевич і Гамчике-

<sup>8</sup> Макар В. *Спомини та роздуми*. – Торонто; Київ, 2001. – Т. 1: Від Бистриці до Бугу (1911–1929). – С. 283.

<sup>9</sup> Там само. – С. 288. Звідси й вивчення на пам’ять “Декалогу” українського націоналіста, яке автор порівнює з вивченою у школі “Апологією” Сократа (Там само. – С. 286).

<sup>10</sup> Там само. – С. 288, 285.

<sup>11</sup> Там само. – С. 286–287.

<sup>12</sup> Там само. – С. 286.

<sup>13</sup> Там само. – С. 280.

<sup>14</sup> Там само. – С. 282.

<sup>15</sup> Там само. – С. 272.

<sup>16</sup> Там само. – С. 277.

вич), а з іншого – назва одного з видавництв (Бардаха), яке розповсюджувало недо-рогу масову літературу.

Така лектура була справді популярною серед української, польської (та, очевидно, і єврейської) молоді у міжвоєнній Галичині й тогочасній Польщі. Частина масової літератури на той час справді підпадала під визначення забороненого (за моральними чи релігійними критеріями) читання<sup>17</sup>. До цього кола у 20–30-х роках ХХ ст. і самі молоді читачі, і їхні старші опікуни в Галичині відносили ту ж “брукову” літературу (включно з пригодницькими вестернами про Джека Тексаса та переробками конан-дойлівських детективів про Шерлока Холмса), книги про статеve життя, “небажані” для юного віку медичні довідники й анатомічні атласи, романи про кохання, і, зрешто-ю, атеїстичну, соціалістичну та комуністичну літературу<sup>18</sup>. Такі критерії робили “табуоване” читання дуже широкою категорією. Сюди включали і “Декамерон” Бо-каччо, і твори Гі де Мопассана, і частину текстів Еміля Золя, Стефана Жеромського, Габрієлі Запольської, Станіслава Пшибишевського, Вольтера, Геккеля, Чарльза Дар-віна, Ернста Ренана, Дрепера, Прюдона, політичну літературу, яка пропагувала кому-ністичну доктрину (праці Леніна, Маркса, Енгельса) тощо. Деколи тогочасні галицькі фахівці з дитячого читання знаходили виправдання таким книжковим пріоритетам. Частина з них навіть вважала читання “сенсаційних” книжок в міру бажаним, бо воно захоплює велику кількість людей і привчає їх до читання<sup>19</sup>. Проте навіть психологи-спеціалісти називали читання любовної літератури, “криміналів” та пригодницьких романів про Дикий Захід небезпечним, оскільки воно може розвинути потенційні зло-чинні нахили учнів<sup>20</sup>. А захоплення, наприклад, творами та ідеями Лева Троцького, на думку одного з львівських аналітиків 30-х років ХХ ст., могло привести молодь “в безодню комунізму” – і тому читання таких текстів він вважав ідеологічно шкідли-вим<sup>21</sup>. На думку багатьох дорослих, небажаними для дитячого читання були навіть класичні тексти, наприклад, “Енеїда” Івана Котляревського у міжвоєнному виданні, доповнена ілюстраціями Миколи Бутовича<sup>22</sup>.

Інший приклад того, як “бажане” читання відокремлювали від “небажаного”, дає художня автобіографія іншої львів’янки, Марії Кузьмович-Головінської. Її героїня прагне читати “добру” (за стильовим, моральним на етнонаціональним критеріями) передусім українську класику: “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського “Царівна” О. Кобилянської. Вже “Злочин і кара” Федора Достоєвського викликає у читачки мо-ральні сумніви, а твори Гі де Мопассана у рецепції її оточення взагалі є морально шкід-ливими<sup>23</sup>.

<sup>17</sup> Kuchta J. *Książka zakazana jako przedmiot zainteresowań młodzieży...*

<sup>18</sup> Ibidem. – S. 25.

<sup>19</sup> Ibidem. – S. 105.

<sup>20</sup> Ibidem. – S. 126–130.

<sup>21</sup> Ibidem. – S. 103.

<sup>22</sup> “Я надбиала в бібліотеці бабуні Марії Федак велику форматом книгу із заголовком “Енеїда” та ще із кольоровими, цікавими і “відважними” рисунками. Не менше цікавий для мене був зміст. На цій лектурі застала мене одного разу бабуня. На моє велике здивування, бабуня негайно наказала мені відложити цю книжку, забравши її під ключ і сказавши, що це не лектура для дитини з... “доброго дому”. Бабуніна забо-рона, розуміється, тільки викликала у мене ще більшу цікавість дочитати книгу до кінця, і я дібрала спосо-бу дістатися до бібліотеки “задніми дверима”, скориставшись з першої нагоди. Мене впливали, і тим разом я таки була покарана за “нелегальне читання”. Зі щирим плачем мусіла дитина “з доброго дому” відстояти повну годину за пічню, обличчям до стіни, що було соромно і неприємно. Ось така була моя зустріч із не-дозволеною літературою” (О-Ка [Ольга Кузьмович]. *Про це і те*. – Нью-Йорк, 2000. – С. 50).

<sup>23</sup> Там само. – С. 130.

Проте коло читання галицької інтелігенції та, частково, селян у міжвоєнний час було дуже різноманітним. Це враховували видавці, які пропонували літературу з різних “ніш”. Наприклад, для школярів молодшого віку з 1919 р. у Львові видавався “Світ дитини” за редакцією Михайла Таранька, стандартний зміст якого містив казки, оповідання, “забави та іграшки”, пісні, загадки тощо<sup>24</sup>. Цей журнал був популярним в українському середовищі. Один із мемуаристів, який жив тоді у провінції, шкодував, що “далеко не усі його числа були йому тоді доступні”<sup>25</sup>. Часопис супроводжувала щомісячна “Діточа бібліотечка”, яку також охоче використовували для лектури: так, за спогадами, “почитною серед юних читачів книжкою був перекладений на українську мову твір англійської письменниці Бернет “Малий лорд”<sup>26</sup>. Водночас діти старшого віку та підлітки-гімназисти мали справу не стільки з розважальною літературою (яка була їхнім приватним читанням), як із підручниками та посібниками. Невипадково деякі українські видавництва розповсюджували книги, потрібні для навчання. Так, коломийська “Загальна книгозбірня” пропонувала читачам книги з української літератури (від коментованих “Гайдамаків”, “історичних” та “політичних” поем Т. Шевченка до поетичних збірок Уляни Кравченко та Юрія Шкрумеляка), переклади античних текстів з поясненням, основи музичної теорії (“Загальні основи музики” Станіслава Людкевича) та драматичного мистецтва (посібник “Теорія драматичного мистецтва” М. Роздольського), зрештою, популярний нарис астрономії Івана Раковського тощо<sup>27</sup>. Ці книги мали подвійну мету – допомагати учням і слугувати “лектурою”, котру “читається... з великими заінтересованнем від початку до кінця”<sup>28</sup>. Зрештою, нерідко визначальним для молодших читачів був не тільки зміст книги, але й ілюстрації до неї, які запам’ятовувалися найбільше<sup>29</sup>. Яскраві ілюстрації та якісний мовний рівень сприяли популярності серед галицької молоді також і дитячих книжок, виданих на Радянській Україні у 20-х – в середині 30-х років ХХ ст., у час, який пізніше називали епохою розстріляного відродження. Так, у кінці 1920-х рр. велика кількість українських перекладів світової класики потрапляла до Львова з Києва та Харкова (така література концентрувалася, зокрема, у книгарні І. Громницького). Ці видання окреслювали коло читацьких зацікавлень серед учнів старших класів (твори М. Ріда, Ф. Купера, Дж. Лондона, В. Гюго, Р. Кіплінга, Ч. Діккенса, Е. Золя, А. Франса тощо). Окремі мемуаристи згадували, що читання саме цих книг зробило на них найбільше враження, насамперед тоді, коли воно відбувалося в особливих обставинах. Більше того, ці книги корегували їхню мовну свідомість. Водночас дорослі розглядали тексти дитячих книжок не стільки як гарні історії, а як інструмент передачі суспільних норм та принципів<sup>30</sup>. Одним із популярних видань цього періоду

<sup>24</sup> Див. також: Котлобулатова І. *Книгарі та книгарні в минулому Львова*. – Львів, 2005. – С. 198–199.

<sup>25</sup> Макар В. *Спомини та роздуми...* – С. 272.

<sup>26</sup> Там само.

<sup>27</sup> *Оповідка видавництва “Загальна книгозбірня” в Коломії вул. Дідушицьких, ч. 18.* – Коломия, 1931. – С. 3.

<sup>28</sup> Там само.

<sup>29</sup> “Манили в книжках ілюстрації, рисунки, малюнки. Вони додатково заохочували до читання, бо конечно хотілося довідатись, яка цікава історія за ними криється. Такою вельми цікавою ілюстрованою книжкою був м. ін. шкільний підручник “Біблійної історії”, яку я проковтнув цілу мабуть впродовж одного тижня” (Макар В. *Спомини та роздуми...* – С. 91).

<sup>30</sup> “Під час [...] навітлювань [лікувальних процедур “кварцовою лампою” у львівській “Народній лічниці”] вона [Софія Парфанович] сідала коло мене й зачитувала Кіплінгову “Книгу джунглів” у гарному харківському перекладі 20-их років. Мене зачаровувало життя смаглявого довговолосого Мавглі у вовчій ватазі, його навчання лісових мудроців і гідної поведінки, яке подавали йому добрий ведмідь Балу, хижка,

були, як і раніше, “календарі”, публіковані, зокрема, як додатки до періодичних видань та серій. Так львівське католицьке “Українське юнацтво” розповсюджувалося разом зі календарем “Готовсь!”; інше видавництво, “Дешева книга”, поруч із періодичними випусками лекцій для самоосвіти видавало також “Календар молодого українця” тощо. Зміст подібних видань нерідко був стандартним і різношерстим водночас: наприклад, астрономічні, астрологічні та релігійні календарі розміщувалися тут поруч із розповідями про греко-католицьких владик та національну символіку і сумішалися з інформацією про “найкращі спортові осяги”<sup>31</sup>.

Коло “дорослого” читання було відокремлене від “круга” дитячої і юнацької літератури. Одним зі знаків дорослішання було, як і давніше, читання газет та журналів. Значною мірою, воно відрізняло дорослу людину від дитини<sup>32</sup>. Обсяг і форми читання газет були різними і залежали від різних факторів. Важливу роль відігравали, зокрема, фінансові чинники (наприклад, місячна передплата “Діла” у 1924–1939 рр. коштувала від 4 до 5 зл.<sup>33</sup>). Тому для читача існувало кілька варіантів: передплата на видання, його щоденна купівля, придбання за зниженою ціною минулих чисел, читання у громадських установах (бібліотека або – серед українців – “Бесіда” тощо). В окремих випадках провідну роль відігравали естетичні преференції. Так, для компетентного у журналістиці читача газет, зокрема львівської польської преси, на самому початку 1920-х рр. важливою була графіка надрукованого, його візуальне кліше, де кожен з елементів мав своє постійне місце, був впізнаваним і очікуваним<sup>34</sup>. Ці ознаки, на думку М. Тировича, перед Першою світовою війною дозволяли відрізнити “солідну” львівську пресу від бульварної, стандартний текст якої переривався сенсаційними повідомленнями. Останню в його очах репрезентував модернізований “Wiek Nowy”, рівень якого, на думку мемуариста, був низьким<sup>35</sup>. Проте, зауважував М. Тирович (родина якого схвалювала читання “Słowa Polskiego”), візуальна та змістова парадигма, яку представляв “Wiek Nowy”, значним чином вплинули на формування нового стереотипу щоденної галицької газети. Невипадково його спочатку дуже вражало “змінене обличчя газетної плахти” 20–30-х років ХХ ст.<sup>36</sup> Крім того, його відштовхувала ідейна строкагість та політична ангажованість, партійна поляризованість польської галицької преси міжвоєнного часу. Зрештою, він розглядав тодішні газети як продукт згубного впливу “Wieku Nowego” на смаки читачів та журналістів<sup>37</sup>. Натомість син редактора цього часопису, хірург Станіслав Ляковницький, навпаки, підкреслював, що “Wiek Nowy” – газета для швидкого, доступного

---

проте ласкава чорна пантера Багіра та мудрий пітон Каа, пригоди з невтомними мавпами Бандерлогами, які стридали по вершках дерев, збиралися в розвалинах старих святинь і там теревенили нісенітницю. Книжка великого формату була чудово ілюстрована, я вписував з неї нові українські слова, яких доти не знав. Мені й досі здається, що то була найзахопливіша лектура мого життя” (Волчук Р. *Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня*. – Київ, 2002. – С. 38).

<sup>31</sup> Там само. – С. 226.

<sup>32</sup> “Чудо свідомого втручання у світ змісту газети, і то лише певних її рубрик, звершувалося тільки у час переходу зі загальної до середньої школи, тобто коли мені було 10–11 років. Від цього часу швидко зростало учнівське зацікавлення тим, що ми називаємо засобами масової інформації. Однак до 1920-х років воно обмежувалося двома-трьома газетами і на додаток якимось журналом” (Туговіч М. *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939*. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1991. – С. 59).

<sup>33</sup> Шаповал Ю. “Діло” (1880–1939 рр.): *Поступ української суспільної думки*. – Львів, 1999. – С. 351.

<sup>34</sup> Туговіч М. *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa...* – С. 62.

<sup>35</sup> Ibidem. – С. 89.

<sup>36</sup> Ibidem. – С. 65.

<sup>37</sup> Ibidem. – С. 66.

і (головне) масового читання, створена для поширення кращих культурних зразків між читаючою публікою<sup>38</sup>.

Попри ці діаметрально протилежні враження значна кількість українських, польських та єврейських читачів у Галичині розглядала пресу загалом як відносно солідне й надійне джерело знань про світ навколо. Вибір газет та журналів у тому ж Львові 20–30-х років ХХ ст. був доволі значним і зорієнтованим на велику кількість тематичних, соціальних та світоглядних ніш<sup>39</sup>. Сюди входили видання, адресовані світській інтелігенції (“Діло”, “Неділя”, “Slowo Polskie”, “Gazeta Lwowska”, “Chwila”) і масовому читачеві (“Wiek Nowy”, “Goniec Wieczorny i Poranny”), релігійна та релігійно-мистецька періодика різних конфесій (греко-католицькі “Мета”, “Нова зоря”, “Дзвони”, “Нива”, “Сівач”; протестантські “Євангелист”, “Віра і наука”), вужче коло видань для літературно-мистецького (“Літературно-науковий вісник”, “Назустріч”, “Даждбог”, “Світло і тінь”, “Українське Мистецтво”, “Вікна”, “Sygnały”), інших професійних середовищ та “українських професіоналістів” загалом (“Службовик”, “Професіональний вісник”). Серед української міжвоєнної інтелігенції популярними були газети й журнали для медиків (“Народне здоровле”, “Лікарський вісник”), інженерів (“Технічні вісти”), юристів (“Життя і Право”) тощо. Поруч з ними функціонували наукові часописи, призначені для світської інтелігенції (насамперед “Записки Наукового Товариства ім. Шевченка”) тощо. Зі свого боку, представники греко-католицького духовенства популяризували власні наукові видання: “Богословія”, “Записки Чина святого Василя Великого”. Окрему нішу займали часописи, які інтелігенти адресували селянам (напр., “Сільський господар”, “Село” – додаток до “Нового часу” тощо), ще іншу – призначені для ширшої громадськості популярно-наукові журнали на зразок “Життя і знання” (в українському середовищі), “Світу” чи університетської “Filomaty” Ришарда Ганшинця, що формувала “масовий образ” класичної філології тощо. Частина журналів (як “ліві” “Нові шляхи” чи комуністичний “Сель-Роб”, москвофільські “Очагъ”, “Разсветъ”, “Временникъ Ставропігійского Института”, “Вѣстникъ Народного дома” тощо) була адресована симпатикам певних політичних та громадських рухів (так само, як видання для жінок “Українка”, “Нова Хата”, що стало рупором галицьких феміністок). Зрештою, українська галицька преса міжвоєнного часу поділялася на легальну (яка, однак, нерідко піддавалася чисельним конфіскаціям з боку офіційної польської влади) та нелегальну – видання заборонених у Польщі 20–30-х років ХХ ст. радикальних організацій (таких як КПЗУ чи антагоністичних їм УВО/ОУН), як-от націоналістична “Сурма”.

Відповідно до читацьких смаків конструювався і зміст пересічної галицької газети й журналу 20–30-х років ХХ ст. Так, особливий інтерес читачів викликали блоки актуальних новин та газетні підвали (“фейлетони”), що містили художні тексти або науково-популярні нариси на різну тематику. До цих елементів щоденної преси привертала увагу навіть дітей<sup>40</sup>. Свою структуру мали й журнали. Значна частина з

<sup>38</sup> “Мій батько говорив, що газета була заснована для того, аби кожний фіакр у Львові міг її читати і навчитися при цьому поправного вживання польської мови. І справді, рік після того, яка з’явилася газета, у полудень можна було побачити майже усіх фіакрів, які читали на козлі “Wiek Nowy” (Laskownicki S. *Szpada, bagnet, lancet.* – Wyd. 2. – Kraków, 1979. – S. 31).

<sup>39</sup> Для українського середовища Львова й Галичини див: *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.* ... – Т. 3, кн. 1–2.

<sup>40</sup> “Стаття – це кожний окремий уступ у часописі з окремим наголовком [...]. У фейлетоні містять звичайно цікаві оповідання, описи або наукові розвідки. Містять його звичайно в долині під лінією і тому зовуть його відтинком. [...] Дехто справді відтинає цікавіші фельетони та складає їх” – пояснював автор

них містила, зокрема, слово від редакції, тематичні статті та інформаційну частину, відповіді на листи читачів тощо. Водночас зміст видань прагнули презентувати як цілість. Так, популярно-наукове “Життя й знання” містило широкий спектр матеріалів (від оглядових статей про діячів літератури й мистецтва до нарисів на медичну тематику). Тому редакція пишалася тим, що має постійного масового читача, якого приваблює передовсім різноманітність часопису<sup>41</sup>.

Реакція на зміст прочитаного у пресі, природно, була різною і залежала від читацьких смаків, політико-ідеологічних уподобань тощо. Так, відомий літературознавець Юрій Луцький згадував реакцію свого батька, Остапа Луцького, на одне з сенсаційних газетних повідомлень як прояв його “лівих” симпатій<sup>42</sup>. З іншого боку, висвітлення в українській пресі судового процесу над В. Біласом й Д. Данилишиним збуджувало симпатію української громадськості до руху, який вони репрезентували. У той же час сенсаційна справа Ріти Горгонової\*, яку бульварна преса подавала як “злочин століття”, однаково шокувала як галицьких українців, так і поляків Галичини, поділивши їх на тих, хто співчував обвинуваченій, і тих, хто її ненавидів. Водночас, вибравши свій журнал чи газету, читач, певним чином, переймав ті оцінки інших видань, які давала редакція його улюбленого часопису. У такий спосіб виникли середовища, де читали, наприклад, радянофільські “Нові шляхи” Антона Крушельницького, групи читачів, які читали “солідне”, з їхнього погляду, “Діло” (орган УНДО) або видання, які курували греко-католицькі ієрархи (“Мета”, “Нова Зоря”, “Христос – наша сила”) і ті, хто сприймав лише радикальну риторичку націоналістичного “Вісника” під редакцією Дмитра Донцова. Окремої читацької стратегії вимагало читання преси “з-за Збруча”<sup>43</sup>. Так чи інакше, читання періодики загалом вимагало певних герменевтичних навиків, вміння бачити “між рядками”.

Загалом проблема вибору літератури у міжвоєнний період була для галицьких читачів дійсно доволі гострою, почасти з фінансових міркувань. Так, на зламі 20–30-х років ХХ ст. книгарня НТШ у Львові фіксувала оптимістичну динаміку: зростало зацікавлення книжками<sup>44</sup>. Однак такий оптимізм був відносним, а тенденції – непостійними. Навіть у дитячих виданнях автори вміщали нарікання на те, що “люди

---

однієї з дитячих книжок. Цит за перевиданням: Вільшенко Я. *Мандрівки Мишки-Гризикнижки по Львові*. – 2-ге вид. – Нью-Йорк, 1962. – С. 18.

<sup>41</sup> “Наш місячник перестав бути виключно інтелігентським виданням, пішов у гліб, має своїми читачами, крім інтелігентів, – село й містечко, шкільну молодь, просвітянські організації, самоосвітні гуртки, “Молоду Просвіту”. “Життя і знання” доповняє шкільній молоді її шкільну науку, для самоосвітніх гуртків стало джерелом для ведення їх [...] роботи, всі ж читачі знаходять у ньому відповідь на ті питання, які їх цікавлять” (Десять років // *Життя і знання*. – 1937. – Чис. 1. – С. 3).

<sup>42</sup> “Пригадую, як ми з батьком сиділи у Стрийському парку, коли газетяр приніс “ЕКСТРА” з новою, що ОУН вбило міністра Перацького. Мій батько сказав: “Що за ідіоти!” (Луцький Ю. *Роки сподівань і втрат. Щоденникові записи 1986–1999 років*. – Львів, 2004. – С. 14).

\* Йдеться про резонансний судовий процес 1932 р., під час якого розглядали справу вбивства доньки львівського архітектора Генрика Заремби.

<sup>43</sup> В епізоді повісті Івана Филипчача (1932) власне така ситуація: герой, галицький педагог уважно читає журнал “Гльбує” з Великої України. Він добачає тут дві протилежні течії: державну, інтернаціоналістичну, комуністичну, яка відкидає українську історію, та протилежну їй, котра, навпаки, схиляється до національних цінностей. Однак кінцева оцінка часопису в трактуванні галицького вчителя негативна: “Читаючи той журнал, стає соромно, що люди, які голосять ідеї, неначе б найбільш поступові та демократичні, споганоючи нашу минувшину, стають на перешкоді збереження, і то і знищенні її” (Филипчак І. *За вчительським хлібом. Повість з життя молодої вчительки*. – Самбір, 1932 [2-ге вид. 1990]. – С. 110).

<sup>44</sup> *Каталог повістей і оповідань*. – Львів: Книгарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1930. – С. [III].



стали менше читати”<sup>45</sup>. Водночас потреба в лектурі все ж існувала, тому й з’являлися читацькі путівники під назвою “Що читати?: поради привчений поширенню доброї книжки” (1922)<sup>46</sup> від видавництва “Добра Книжка” (яке окремо випускало свій вісник “Добра книжка”<sup>47</sup>), щоквартальник НТШ під тією ж назвою (“Що читати?”), який виходив з 1927 по 1929 рр.<sup>48</sup> Виявом видавничих та читацьких смаків галицьких українців на зламі 20–30-х років ХХ ст. може слугувати й спеціальний ілюстрований каталог, який у 1930 р. випустила книгарня НТШ<sup>49</sup>. Він відображає помітне зацікавлення не лише українськими галицькими книгами, але й передовсім великий інтерес до книжок, які виходили “за Збручем”, у Радянській Україні. Значну частину рекламаних у проспекті книгарні НТШ книжок складали твори класиків української літератури ХІХ – початку ХХ ст у галицьких, німецьких (ляйпцізьких) та східноукраїнських (харківських і київських) виданнях: Марка Вовчка, Бориса Грінченка<sup>50</sup>, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Гоголя тощо. (Так, твори Лесі Українки на початку 1930-х рр. львів’янам радили читати у східноукраїнському багатотомнику Б. Якубського<sup>51</sup>).

Дуже вагоме місце галицькі книгарі відводили трилогії Богдана Лепкого “Мазепа”, яка на той час була об’єктом захоплення галичан. Цю серію романів рекламували як “підручник історії культури України” часів Івана Мазепи. Читацький резонанс уже від трьох перших томів, слідом за Михайлом Рудницьким, порівнювали з “останньою сензацією фільми”<sup>52</sup>. Трилогію Б. Лепкого назвали навіть “новою скрижаллю для всіх”, здатною спричинити “великий вилім в ідеології галичан” (зокрема як застереження перед небезпеками з боку Росії)<sup>53</sup>. Компліменти, схожі на ті, якими нагороджували “Мазепу”, викликав лише текст одного з літературних конкурентів Б. Лепкого – Андрія Чайковського. Його “Олексія Корнієнка” також рекламували як “першорядну, популярну і патріотичну в найкращому розумінні того слова історичну повість” для масового поширення “між народом”<sup>54</sup>. Натомість новели живого ще на той час галицького класика Василя Стефаника у 1930-х рр. рекомендували читати через психологічну експресію, перенесену “на національний ґрунт”: вони мали “скріплювати та відроджувати” національну свідомість читачів<sup>55</sup>. За контрастом до “поважного” чи-

<sup>45</sup> “...рідко коли заходять люди за книжками. Кажуть, якась скрута є, чи криза, то нема їм відки взяти грошей на книжки [...]. Люди тепер радше видадуть на непотрібні фаталашки, на горілку, як на книжку [...]. Бувають цілі дні, що ніхто тут не заходить по книжки. Нераз приходить мені на думку: “Шкода, що те все видавалося, вкладалося гроші в цей папір! Стоїть тут хіба мишам на снідання” – такі настрої на книжковому складі львівської “Просвіти” зображав Ярослав Вільшенко в одній з книжок для дітей. Див.: Вільшенко Я. *Пригоди Мишки-Гризикнижки у Львові...* – С. 12.

<sup>46</sup> *Українські часописи Львова. 1848–1939 рр. ...* – Т. 3, кн. 1. – С. 293–295.

<sup>47</sup> Там само. – С. 561–565.

<sup>48</sup> Там само. – С. 734–735.

<sup>49</sup> *Каталог повістей і оповідань...*

<sup>50</sup> Там само. – С. 18–19.

<sup>51</sup> Там само. – С. 74.

<sup>52</sup> Там само. – С. 43.

<sup>53</sup> Там само. – С. 44.

<sup>54</sup> Там само. – С. 85.

<sup>55</sup> Там само. – С. 68–69. “Стефаника бо не можна читати байдуже, перегортаючи сторінку за сторінкою, як якусь цікаву, легеньку повість. Кожне, навіть найменше навіть оповіданнячко його переживаш надто сильно, аж душа тріпочеться й серце стискається. Стефаник ніби гатить по наших нервах, шарпає, роздирає нашу душу”, – зауважував у 1937 р. Володимир Дорошенко. Водночас галицькі інтелігенти зі здивуванням помічали певний парадокс. Хоча Стефаника подавали, передусім, як “селянського” письменника, його твори були “замало відомі й дуже мало читані на селі. [...] Стефаникові твори сучасному селу ще не зрозумілі.

тання, книгарні пропонували читачам звертати увагу й на відносно “легкі” тексти Михайла Рудницького. Їх репрезентували як європейські, навіть світові за рівнем твори: “Історії” Рудницького читаєте, розглядаєте й оцінюєте абсолютно так, як би це був [...] добрий автор французький, англійський чи російський”<sup>56</sup>.

Певний сегмент лектури, яку могло запропонувати у 1930 р. НТШ галичанам, складала тексти українських та російських радянських авторів. Сюди входили тексти Степана Васильченка, Остапа Вишні, Євгена Плужника, Бориса Антоненка-Давидовича, Архипа Тесленка, Івана Ле, Івана Микитенка, Юрія Смолича. Коментування багатьох таких текстів було для львівських книгарів делікатним завданням, Так, “Бу-р’ян” Андрія Головка був анонсований як твір про “мирну, так би мовити, внутрішню боротьбу”, “соціальні процеси на селі” в постреволуційній Радянській Україні<sup>57</sup>. Натомість переклад популярних оповідань Михайла Зощенка, який здійснив Федь Федорців (Львів, 1928), книгарня подавала як твори українця з походження і водночас найпопулярнішого письменника СРСР, котрий розглядає революційну і після-революційну реальність “крізь серпанок усмішки і легкої іронії”<sup>58</sup>. Проте загалом ставлення до СРСР як “Московщини” та його літератури у такому контексті було амбівалентним, зацікавлено-настороженим.

Львівські українські книгарні пропонували читачам також літературу Західної та Центральної Європи. Так, представлений у львівському (1925) та харківському (1927) виданнях “Дон Кіхот” Мігеля Сервантеса називали текстом, “який стоїть і стоятиме ще довгі віки, як ті піраміди єгипетські”<sup>59</sup>. Для юних читачів рекомендували популярні ще на початку ХХ ст. “Пригоди маленької Джен” С. Джемісон (Київ, 1928). “Пригоди Піноккіо” Карло Коллоді (Львів, 1924), видання творів Ж. Роні-старшого (насамперед, відомий роман з доісторичних часів “По вогонь”<sup>60</sup>), нариси про тварин Е. Сетона-Томпсона тощо. Для дорослого читання рекомендували також переклади прози французьких (Стендаля, Моріса Ренара і Жана Альберта, Теофіла Готье)<sup>61</sup>, англійських (Чарльза Дікенса, Джозефа Конрада), польських Болеслава Пруса (насамперед, його “Фараона”)<sup>62</sup>. Окремо виділяли переклад “Пригод доброго вояка Швейка під час світової війни” Ярослава Гашека (Львів, 1930), підкреслюючи, що образи цієї книги символізують протест проти мілітаризму<sup>63</sup>. Натомість твори Г. Честертона у виданні львівської “Доброї книжки” мали б, за задумом галицьких інтелектуалів, витіснити “з бібліотек [...] молоді Джеків Тексасів та Стинг Бойлів” й зацікавити навіть селян<sup>64</sup>.

Водночас галицька українська лектура кінця 1920-х та 1930-х рр., яку пропонували читачам була, певним чином, суперечливою – насамперед, у ставленні до літератури СРСР та Радянської України. Так, у 1939 р. Михайло Рудницький в бібліотеці “Діла” презентував “Дитинство” Юрія Смолича. Водночас галицький інтелектуал вважав, що тексти радянських авторів вимагають певної адаптації до ментальності

---

Може колись [...] село засмакує в них, як тепер смакує тепер інтелігенція, та коли воно прийде – не знати”, – відзначав Богдан Романенчук у тому ж 1937 р.

<sup>56</sup> *Каталог повістей і оповідань...* – С. 64.

<sup>57</sup> Там само. – С. 17.

<sup>58</sup> Там само. – С. 27.

<sup>59</sup> Там само. – С. 65.

<sup>60</sup> Там само. – С. 63.

<sup>61</sup> Там само. – С. 20.

<sup>62</sup> Там само. – С. 62.

<sup>63</sup> Там само. – С. 15.

<sup>64</sup> Там само. – С. 88.

галичан. “Неодна совітська повість могла б знайти в нас читачів як чисто літературний твір, коли б зі неї повикидати [...] всі ті додатки, що роблять її хвилинами чимось зовсім нелітературним”<sup>65</sup>. З іншого боку, той само М. Рудницький обстоював необхідність елітарного підходу до літератури і лектури. Він заявляв, що насправді читача орієнтують не на тих авторів, тексти яких мають високу художню вартість. Справжня література для читання, на думку М. Рудницького, мала б мати вигляд “соліднішого” корпусу текстів<sup>66</sup>. Зміст і форма більшості українських літературних творів в трактуванні критика ставали поєднанням банальних шаблонів й абстрактних формул, які не дають читачеві нічого нового<sup>67</sup>. Водночас він несподівано вивищував “Енеїду” Івана Котляревського над її прообразом – “Енеїдою” Вергілія саме тому, що текст українського автора актуальніший та доступніший для читацького сприймання<sup>68</sup>. Однак заклади М. Рудницького у міжвоєнній Галичині сприймали, переважно, критично: тут і далі домінували традиційні погляди на українську літературу та лектуру.

Водночас галицькі письменники 20–30-х років ХХ ст. намагалися знайти своїх читачів та виховувати їхні етичні й естетичні ідеали. Зокрема Святослав Гординський пропонував власну модель “богемного” читання. Це суміш “важкої” філософської літератури з відносно “легкими” текстами ХІХ – початку ХХ ст. (від Вольтера й Монтеня до Бодлера й Аполлінера), у якій наскрізною є ідея бунту, критичного ставлення до суспільних реалій та естетичних ідеалів<sup>69</sup>. Певним чином поет відобразив читацькі смаки галицьких літературних середовищ кінця міжвоєнного двадцятиліття: їхнім ідеалом була і традиційна класика, і європейський авангард. Зі свого боку, галицькі читачі були заінтриговані модернізмом у різних його проявах. Прикладом може слугувати досить стрімке зацікавлення поезією Богдана Ігоря Антонича. Зрештою, популярною і в місті, і в селі була усе таки масова література: від “Великого сонника царя Соломона” в українському і польському варіанті до дешевих видань для самоосвіти селян і п’єс для аматорських драмгуртків, які пропонували львівська “Театральна бібліотека” за редакцією Григорія Гануляка та “Подільська театральна бібліотека”<sup>70</sup>. Такі книги були “легкими” за змістом (значну частину вистав складала комедія), малими за обсягом та дешевими (в середньому від 40 гр. до 1 зл. 50 гр.).

<sup>65</sup> *Каталог повістей і оповідань...* – С. 10.

<sup>66</sup> “Кілько там імен [...] при яких зупиняємось на мить, вибираючи з них том-два для лектури? Котляревський, Гребінка, Квітка, Куліш, Шевченко, Вовчок, Стороженко, Федькович, Свидницький, Руданський, Глібов, Щоголів, Нечуй... Крім Шевченка та Куліша, пересічно по два томи з кожного – аж забагато. [...] забагато маємо від Котляревського аж до нашої доби таких, як Артемовський, Боровиковський, Ганна Барвінок, Метлинський, Д. Маркович, Грабовський... Маємо перед собою збірки, наче ті “альбоми”, що лежали колись по вітальнях наших бабунь на доказ багатонадійних талантів. Не маємо “лектури” – довгого ряду томів, що складаються на родинні великі книгозбірні, переходячи з покоління на покоління, не маємо того, що становить основу лектури: повісті” (Рудницький М. *Від Мирного до Хвилювого*. – Львів, 1936. – С. 46, 60).

<sup>67</sup> “Наші поети мають яву повну постатей із народної поезії та історичної давнини: словник їх складається з готових слів, де воля й неволя, сонце або Україна не домагаються конкретизації; наші оповідачі та повістярі змальовують типи із простолюддя, в уста яких можуть вкласти тільки ті загальні думки й почування, що затирають різниці між представниками клас і [...] рівнів духового життя” (Там само. – С. 82).

<sup>68</sup> “Мало хто з нас пробував найти насолоду у Вергілієвій “Енеїді” так, немов би читав велику романтичну поему, повну пригод. “Енеїду” Котляревського й досі читаємо без остраху, що це нудний, перестарілий жанр, так само як слухаємо “Наталки Полтавки” тільки тому, що вона простіша, ніж численні її копії нашого побутового театру” (Там само. – С. 4).

<sup>69</sup> Гординський С. *І переливи барв, і динамічність ліній...* – Львів, 1990. – С. 61.

<sup>70</sup> Калинець С. *Знахорка Солоха*: жарт на 1 дію. – Львів, 1930. – 15 с.; *Веселий Вечір*. Куплети, монолози, скечі і т. п. з репертуару артиста Володимира Крижанівського. – Львів, 1930. – 16 с.; Говдій С.

Окрему нішу між масовим та елітарним читанням займало читання словників та енциклопедій. Зразками тут були, передовсім, німецькі (“Брокгауз”, “Майер”), французькі (“Лярусс”) та, меншою мірою, англійські універсальні видання, якими користувалися і в тогочасній Галичині. Поляки уже мали чималий досвід видання та розповсюдження енциклопедій. У період між двома світовими війнами популярними були, зокрема, енциклопедії Тшаски, Еверта і Михальського, Гутенберга, енциклопедичний словник Арцта тощо. Частина цих видань (енциклопедії Тшаски, Еверта і Михальського, “Świat i Życie”) виходила у двох варіантах: як щомісячні випуски-брошури та у вигляді окремих переплетених книг. Так, у польських підручниках другої половини 1930-х рр. активно пропагували читання енциклопедії “Świat i Życie” як додаткової лектури<sup>71</sup>. Схожий шлях обрали й галицькі українці, розпочавши на початку 1930-х рр. випускати власну “Українську загальну енциклопедію” (УЗЕ) за редакцією І. Раковського. Спочатку вона виходила окремими випусками, які згодом сформували три об’ємисті томи. Свою “Книгу знання” видавці рекламували як українське, максимально об’єктивне, загальне енциклопедичне видання, яке “заступає до певної міри бібліотеку”<sup>72</sup>.

Загалом, прагнення отримати загальне знання було водночас намаганням вийти поза межі національного читання та відповідного набору текстів, тем та пов’язаних з ними уявлень. Водночас між українською та польською лектурою у міжвоєнній Галичині, природно, існувала помітна різниця. Вона позначалася уже на рівні текстів, призначених для дітей. Так, польські шкільні читанки міжвоєнної доби давали досить широкий тематично спектр лектури. Наприклад, призначений “для першої класи” “Рік читання”<sup>73</sup>, подавав різношерсті тексти: вірші, прозу, коротенькі науково-популярні нариси тощо. Коло авторів, з якими пропонували ознайомитися малим читачам, також було неоднорідним: від Яна Кохановського, Адама Міцкевича, Марії Конопницької до популярного на той час Ор-Ота. Ці та інші твори пропонували читати “за місяцями”, укладаючи їх так, щоби тексти були пізнавальними: учні отримували водночас історико-патріотичну, географічну та “зоологічну” лектуру в поетичній та прозовій формі<sup>74</sup>. Інший принцип у тому ж 1920 р. пропонувала львівська “Szkoła dla młodzieży”, яку видав Оссолінеум<sup>75</sup>. Тут молоді читачі могли ознайомитися з текстами переважно морально-етичного спрямування. Зрештою, ключем до ідеології читанки-хрестоматії був вірш про ідеальну книжечку, присвячену давній історії та її героям (польським гетьманам і королям). Читання такої книжки – повчав вірш – це прагнення наслідувати її персонажів, а водночас велике душевне переживання: “Czytam książeczkę / Ranną godziną: / Usta się śmieją, / A z ócz łzy płyną”<sup>76</sup>. Проте сентиментальна лектура була не єдиною метою збірника. В інших частинах “Szkołki” перед читачем поставали цілком практичні, “приземлені” тексти (про млин, тютюн,

---

*На чужий коровай очей не поривай:* комедія на 2 дії. – Львів, 1934. – 8 с.; Бєсла С. *Діти Агасфера або Гимн Нужею:* трагедія на 5 дії. – Львів; Тернопіль; Нью-Йорк, 1928. – 43 с.

<sup>71</sup> Див.: Radomski J., Tołpa S., dr. *Nauka o człowieku. Podręcznik biologii dla IV klasy gimnazjalnej.* – Lwów, 1936. – S. 21, 91, 126, 131, 195, 230 тощо.

<sup>72</sup> Див.: *Українська загальна енциклопедія. Книга Знання /* під ред. д-ра І. Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия, 1931. – Вип. 10. – Зв. титул. с.

<sup>73</sup> Chrzęszczewska J., Warnkówna J. *Rok czytania. Wypisy na klasę pierwszą.* – Wyd. czwarte. – Warszawa; Lublin; Łódź; Poznań, 1920. – 208 s.

<sup>74</sup> Ibidem. – S. 106–124.

<sup>75</sup> Див.: *Szkoła dla młodzieży. Część IV.* – Wyd. nowe, poprawione. – Lwów, 1920. – 244 s.

<sup>76</sup> Ibidem. – S. 46.

картоплю, мила й свічки тощо). Автори інших польських читанок 1920-х – початку 1930-х рр. мали дещо інші погляди на те, як і яку лектуру слід пропонувати учням. Так, кілька разів перевидані хрестоматії Ф. Прохніцького та К. Войцеховського<sup>77</sup> рекомендували читати уривки поетичних текстів Яна Кохановського, Корнеля Уейського, Адама Міцкевича, а поруч з ними – уривки з “Одісеї” Гомера. Такий добір текстів був орієнтований на класичну парадигму читання, що склалася наприкінці XIX – на початку XX ст. Отже, йшлося про певну ретроспективність чи навіть архаїку шкільної лектури. Натомість читанка для молодших учнів, яку уклали в першій половині 1930-х рр. Бенедикт Кубський, Мечислав Котарбінський та Єва Зарембіна, пропонувала прозові та віршовані тексти для дітей, укладені не так класичними письменниками, як педагогами (насамперед, авторами хрестоматії)<sup>78</sup>. Ці тексти охоплювали досить широке коло сюжетів: від купання дітей у “балії” до розповідей про національні символи Польщі та Литви (Маріяцький костел, Барбакан, Остра Брама). Домінантами книги були патріотичні/політичні сюжети: історія польських Легіонів та Війська Польського, харцерський рух тощо. При цьому читанка містила, поруч із текстами про робітниче життя пера Ванди Василевської, твори, які розвивали культ Юзефа Пілсудського та возвеличували образ Ігнаці Мосціцького. Різновекторним був етнічний підтекст хрестоматії: у вміщених тут розповідях фігурували і польські селяни, і гуцули, і литвини. Водночас їх трактували як громадян Речі Посполитої, отже, як “політичних поляків”. Поза тим, автори читанки вважали, що текст шкільних книжок треба супроводжувати ілюстраціями. Вони підкреслювали, що рисунки та світлини – суттєва складова дитячого читання<sup>79</sup>. Лектуру для старших учнів польських шкіл подавали інакше й трактували більш поважно. Наприклад, авторитетна у 1930-х рр. хрестоматія Мар’яна Райтера була побудована на компромісі між “старими” (класичними) й “новими” текстами, проте з виразним акцентом на традиційній складовій<sup>80</sup>. Тому вона пропонувала і художні твори Адама Міцкевича, Яна Каспровича, і популярно-наукові нариси Францішека Яворського, Станіслава Шніюра-Пепловського, Владислава Лозинського тощо. Апелювання до традиції та історичної спадщини віддзеркалювали також чорно-білі та кольорові малюнки Артура Гроттгера, Мар’яна Ольшевського, Юліуша Коссака. Водночас, попри реверанси у бік української та єврейської історії, яку відображали тексти Францішека Яворського про Сагайдачного<sup>81</sup> та Шмуля Збіткавера про життя євреїв<sup>82</sup>, чи романтичні поезії Юзефа Залеського про Україну<sup>83</sup>, у збірнику домінували тексти на польську тематику.

Частина державних шкільних підручників, призначених для українських шкіл та гімназій, у міжвоєнний час відображала компромісну (українсько-польську) і навіть

<sup>77</sup> Див., зокрема: Próchnicki F., Wojciechowski K. *Wypisy polskie dla szkół średnich*. – Wyd. 8. – Lwów; Warszawa, 1929. – Т. IV. Na klasę czwartą. – 272 s.; Wojciechowski K. *Wypisy polskie dla szkół średnich*. – Wyd. 3. – Lwów; Warszawa, 1931. – Т. V. – 256 s.

<sup>78</sup> Kubiński B., Kotarbiński M., Zarembina E. *Czytanka dla IV klasy miejskich i wiejskich szkół powszechnych*. – Wyd. 2. – Lwów, 1935.

<sup>79</sup> Один із розділів підручника містив оповідання Марії Ковнацької про дівчинку, яка подарувала для книжкової шкільної випозичальні повість Марії Конопницької “Про краснолюдеків та сирітку Марисю”, перед тим видерши з неї усі ілюстрації. Це викликало знеохоту та обурення колег, які прагнули побачити насамперед малюнки, а не текст. Як наслідок, засоромлена учениця була змушена повклеювати малюнки назад, і тільки так змогла повернути довіру товаришів та вдячність за “безцінний дар” (Ibidem. – S. 8–9).

<sup>80</sup> Reiter M. *Czytania polskie*. – Lwów, 1931. – Т. 1–2.

<sup>81</sup> Ibidem. – Т. 2. – S. 143–144.

<sup>82</sup> Ibidem. – S. 189–191.

<sup>83</sup> Ibidem. – S. 144–145.

пропольську ідеологію читання. При цьому процес полонізації таких підручників був досить виразним. Таку доктрину втілювали, наприклад, читанки для вселюдних (тобто народних) шкіл, рекомендовані кураторією Львівського шкільного округу до використання у “школах з руською мовою навчання”. Так, читанка для вищих класів народної школи, яку підготувало Державне видавництво шкільних книжок, а надрукувала друкарня НТШ в 1937 р., була побудована за змішаною схемою<sup>84</sup>. З одного боку, її текст формували переклади з Літопису Нестора (“Повісті временних літ”), поезії, проза та біографічні матеріали про Т. Шевченка, М. Шашкевича та І. Франка; твори І. Котляревського, П. Куліша, А. Чайковського, О. Маковея, записи українських казок, коляд, народних дум, гаївок та переказів. Поруч із ними містилися нейтральні тексти морально-повчального та релігійного (“Любов до рідної землі”, “Мати й дитина” тощо), пізнавально-етнографічного (опис святкування Йордану у Львові, Великодня та свячення пасок; розповіді про Гуцульщину та Бойківщину тощо) характеру. Проте певна частина матеріалів виразно вказувала на тодішню державну належність Львова й Східної Галичини. Зокрема, учні мали ознайомитися з текстами про Варшаву (переклад з польської читанки Семпольської-Бренштайнової), Віслу, Гданськ, Закопане, а після розповідей про Січ і запорожців було уміщено тексти про “Відродження Польської Речі Посполитої”<sup>85</sup>. Навіть вміщена тут розповідь про Сагайдачного була запозичена з читанки М. Райтера. Зрештою, у читанці виділялися оповідання про Ю. Пілсудського (“Маршалок на варті”, за А. Рапацьким)<sup>86</sup>, а за життєм святого Йосафата йшла розповідь про Е. Ридз-Смігли<sup>87</sup>. Ще в частині текстів було зазначено, що низка народних звичаїв та свят (наприклад, Купало й Собітка) є спільними поляків та українців<sup>88</sup>, а розповіді про гуцулів сусідили в читанці з оповідями про польських гуралів. При цьому попередні видання цієї ж хрестоматії, опубліковані наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., були менш заангажованими і не містили текстів про польських політичних діячів або події з польського політичного життя<sup>89</sup>. Загалом, підручники були головною складовою шкільного та гімназійного читання, і частина з них справді була спільною для юних поляків та українців. Конкуренцію цим посібникам складали ті ж таки романи для молоді, якими цікавилися навіть на провінції. Наприклад, Анджей Хцюк (у 1930-х роках – учень Дрогобицької гімназії ім. короля Ягайла) з гумором згадував своє позашкільне захоплення творами Юліуша Беняша (“Edukacja Józia Barączka” (1931); “Maturanci. Powieść z życia studentów” (1933) тощо)<sup>90</sup>. Коло такої лектури було, природно, ширшим. Так, частина популярних серед галичан книжок формувала міф Львова та львівського міщанина-“батяра” (“Uśmiech Lwowa” К. Макушинського, “Niebo w płomieniach” Я. Парандовського, “Akademja Józka” М. Безлуди, радіодіалоги Щепка і Тонька, історико-мемуарні нариси С. Василевського, М. Опалека) чи міфологію інших галицьких містечок (зокрема, Великих Мостів і тамтешньої поліцейної школи у повісті “Pani służba” З. Новаковського).

<sup>84</sup> *Читанка для вищих клас уселюдних шкіл.* – Нове справлене видання. – Львів, 1937. – 312 с.

<sup>85</sup> Там само. – С. 113–114.

<sup>86</sup> Там само. – С. 75–77.

<sup>87</sup> Там само. – С. 201–205.

<sup>88</sup> Там само. – С. 78–80.

<sup>89</sup> *Читанка для вищих клас уселюдних шкіл.* – Нове справлене видання. – Львів, 1929.

<sup>90</sup> “Я [...] читав студентську трилогію Беняша, уночі поглинав його “Випускників”, попри наполягання матусі, що шкода світла й очей: за очі не треба було платити, але рахунок з електростанції завжди був щонайвідповідніший і найреальніший” (Хцюк А. *Атлантида. Розповідь про Велике Князівство Балаку. Місяцева земля. Друга розповідь про Велике Князівство Балаку* / пер. з пол. Н. Римської. – Київ, 2011. – С. 36).

Водночас польська література міжвоєнного часу давала галицьким читачам можливість вибору через протистояння неоромантизму й авангарду (творчі групи на зразок “Скамандру”, “Квадриги”) та масової, стереотипної, зате популярної серед читачів літератури. Справді, поезія Юліана Тувіма, Юліана Пшибося, Еміля Зегадловича, проза Вітольда Гомбровича чи драматургія Станіслава Віткаци (Віткевича) приваблювала мистецькі середовища Львова та інших галицьких міст новизною. Однак ідеологічна “лівизна”, етнічне походження та образні експерименти авторів робили таку лектуру доступною для порівняно вузького кола читачів. Більшу публіку, зокрема серед інтелігенції, мала, наприклад, проза краків’янина Юліуша Каден-Бандровського. Ще більшою популярністю втішалися легкі для читання художні спогади та “дитячі” твори Корнеля Макушинського чи “Живі каміння” В. Берента, які в 1930-х рр. друкували масовими тиражами. Серед львівських читачів популярними були також доступні для сприйняття твори Генрика Збежховського, якого рекламували як лауреата літературної нагороди міста Львова<sup>91</sup>. Схожу роль, хоч і в дещо іншому середовищі, відігравали гумористично-сатиричні тексти Вільгельма Раорта (Рапопорта)<sup>92</sup>. Великий сегмент популярної літератури склали любовні романи, пригодницько-сенсаційні повісті та “кримінали” (детективи). Такі книги для корокочасного, одноразового читання (“на день” чи “на тиждень”) масово пропонували тогочасні видавництва. Наприклад, значною “почитністю” серед польських читачів користувалися “Krzyżowcy” Зофії Коссак, яку представляли навіть як продовжувачку традицій “Хрестоносців” Г. Сенкевича<sup>93</sup>. За спогадами А. Хцюка, серед книжок, які активно обговорювали у 1930-х рр., були, наприклад, “Сіль землі” Ю. Вітгліна, “Заздрість і медицина” Ю. Хороманського<sup>94</sup>, “Аецій, останній римлянин” Т. Парніцького (Львів, 1936) тощо. Поруч з тим, популярністю користувалися також тексти Зофії Налковської (хоч, водночас, частину з них вважали “не відповідними” для молодіжного читання)<sup>95</sup>. Популярним у міжвоєнний час був також і роман Яна Віктора “Верби над Секванною”. Уже в 1938 р. львівське видавництво пропонувало його читачам як книгу, “що вразила думки й серця поляків”<sup>96</sup>. Масове читання – насамперед жіноче – доповнювали також сенсаційні романи модної Елеонори Глін, цілу низку яких з характерними назвами (“Богині ночі”, “Шалений князь”, “Таємниця леді Тангред” тощо) у перекладі польською опублікувало видавництво Арнольда Бардаха у Львові<sup>97</sup>. Те ж видавництво заклиало читати романи популярних тоді в англо-американському світі авторок Цинтії Ломбарді (“Спокуси золота”) та Мері Конвей Емлер (“На хвилі життя”): “повний напруги сюжет сприяє тому, що читається її [книгу] із затамованим подихом”<sup>98</sup>. На читача популярних романів і повістей в основному орієнтувався львівський “Глобус” (“Globus”). Тут видавали переклади Альфонса Доде, Клода Фарера, Моріса Леблана, кінематографічну повість Фльорджіні і Вайре “Спадкоємниця Махараджі”, “Dziewcze z buzią jak malina” Єжи Малевича та “Його пані і я”

<sup>91</sup> Zbierzchowski H. *Ogród życia: poezje*. – Lwów; Warszawa, [1938]. – 295 s.

<sup>92</sup> Raort W. *...I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu...* – Lwów; Warszawa, [1933].

<sup>93</sup> Kossak Z. *Krzyżowcy*. – Poznań; Warszawa; Wilno; Lublin, [b. r. w.]. – Т. 1. – 278 s. Водночас на титульній сторінці видання стояло тиснення “Książka nie dla każdego” (“Книга не для кожного”).

<sup>94</sup> Хцюк А. *Атлантида. Розповідь про Велике Князівство Балаку...* – С. 116.

<sup>95</sup> Nałkowska Z. *Niedobra miłość. Romans prowincjonalny*. – Wyd. 3. – Lwów; Warszawa, 1938. – 256 s.

<sup>96</sup> Wiktor J. *Wierzy nad Sekwaną: powieść*. – Wyd. 2-ge, zmienione. – Lwów; Warszawa, 1938. – Т. 1–2.

<sup>97</sup> Glyn E. *Małżeństwo Ambrozyny: powieść*. – Lwów, [1932]. – S. 295.

<sup>98</sup> Ibidem. – S. 294.

(в оригіналі “*Sa maitresse et moi*”) Марселя Прево<sup>99</sup>. На цю ж читацьку нішу розраховувало й видавництво Ю. Райнделя “*Myśl*”, що пропонувало, наприклад, переклад “*Forced Landing*” Берти Рак<sup>100</sup>. Поруч з тим, видавці рекламували переклади романів Франца Кьорменді (Körmendi) під назвами “Бездоріжжя любові” та “Готель Америка”. Ці тексти вони називали “справжніми літературними подіями”, а самого автора – “учнем великого майстра Достоєвського”, який “пише потужні і неординарні повісті”<sup>101</sup>. У такий спосіб непересічна лектура сусідила з цілком сірою літературою. Популярними були також детективи на зразок книги Арно Александра “Завтра мене арештують...”. Цікавили читачів також книги, які поєднували історичні сюжети з пригодницько-фантастичними (наприклад, “*Більбіліс*” П’єра Лянда, який видала львівська “*Dobra książka*” у 1928 р.<sup>102</sup>). Частина масових видань була все більше прив’язана до кіномистецтва, яке поступово ставало конкурентом-замінником читання. Зокрема, частина книжок “*Lector-Polonia*”, по суті, рекламувала екранізовані тексти. Наприклад, публікація сенсаційної трилогії Моріса Декобра (“*Князь Селіман*” (в оригіналі “*Mon coeur au ralenti*”), “*Дама у спальному вагоні*” і “*Пурпурна гондола*”) була текстуальним супроводом-анонсом фільмів кіностудії “*Gaumont*”, які мали демонструвати польські кінотеатри в зимовому сезоні 1927 р.<sup>103</sup>

Водночас для польської громади Галичини призначалися й спеціальні книжкові путівники, де видавництва рекомендували, що, власне, слід читати. Їх розповсюджували як місцеві, так і столичні (варшавські) видавничі центри, які виготовляли основну частину літературної продукції. Цю функцію виконувала, наприклад, промоційна брошура-каталог Гебетнера і Вольфа 1937 р. Тут читачам рекомендували широке коло видань за рубриками: від “фундаментальних економічно-соціальних праць” (Д. Рікардо, А. Сміта, Т. Мальтуса)<sup>104</sup> до книжок “Бібліотеки подорожей” (Я. Бистроня, Ф. Гетеля, Т. Дембіцького)<sup>105</sup>. Цей каталог, попри виразно комерційний характер, засвідчував водночас і непопулярність окремих видань, і те, що серед міжвоєнних читачів існував певний попит на книги, згруповані у тематичні бібліотеки, а також на передплатні видання. Так, А. Хцюк, згадуючи батькову дрогобицьку книгозбірню, стверджував, що той намагався комплектувати її серійними книгами тих видавництв, які читачі вважали найбільш солідними<sup>106</sup>. Читацька публіка Галичини помітно різнилася своїми смаками. Однак, коли мова йшла про відносно нейтральну, світову та європейську лектуру, між читацькими смаками польської, української та єврейської інтелігенції було багато “точок дотику”. Інтелектуали різного походження цікавилися літературними новинками, які інтригували міжвоєнні покоління. Серед них тоді були і романи про Першу світову війну та її наслідки (“*На Заході без змін*” Еріха Марії Ремарка), і популярні французькі повісті. До цього спричинилася, зокрема, “бібліотека Боя” – перекладацький проект Тадеуша Желенського (Боя), відомого своїми власними

<sup>99</sup> Prevost M. *Jego pani i ja: powieść*. – Lwów, [1930]. – 192 s.

<sup>100</sup> Ruck B. *Zawilq miłość*. – Lwów, [1938].

<sup>101</sup> Ibidem. – S. 390–391.

<sup>102</sup> Lhande P. *Bilbilis*. – Lwów, 1928. – 208 s.

<sup>103</sup> Decobra M. *Książce Seliman. (Mon coeur au ralenti): powieść z portretem autora*. – Warszawa; Lwów, 1927. – 266 s.

<sup>104</sup> Ibidem. – S. 4–5.

<sup>105</sup> Ibidem. – S. 15.

<sup>106</sup> “Батько за найліпших своїх часів передплачував не тільки “Бібліотеку вибраних творів”, “Польську бібліотеку” з Бидгоща, деякі видання “Святого Войцеха” і “Книжниця Атлас”, але також “Оссолінеум”, що нам дуже ставало в пригоді у вивченні літератури” (Хцюк А. *Атлантида. Розповідь про Велике Князівство Балаку...* – С. 194).



творами, які тоді вважали фривольними. Завдяки Т. Бою-Желенському читачі могли ознайомитися і з класичним “Гартюфом” Мольєра, і з контраверсійною епопеею Марселя Пруста “У пошуках втраченого часу”.

Саме світова література була основою читання дрогобицького вчителя, графіка та прозаїка Бруно Шульца, про яке ми маємо лише уривкові дані. Приклад шульцового читання – зразок адаптації галицького єврейства до польського етноконфесійного та читацького середовища. З одного боку, значна частина єврейських дітей у рідному для Шульца Дрогобичі починали своє читання з коментування Мішни і Талмуду. З іншого – ця складова традиційної освіти викликала незадоволення серед частини єврейських інтелігентів. Вони вважали, що їхні діти мають інтегруватися у модерне польське суспільство. Бруно Шульц був, радше, прихильником саме цього шляху. У полі його зору опинялися, здебільшого, модні на той час тексти світової (“Процес” Франца Кафки, “Музика ночі” Олдоса Гакслі, “Дзвони Базеля” Луї Арагона, “Прама-тір” Франсуа Моріака, “Щоденник сільського священика” Жоржа Бернаноса, праці З. Фройда) та польської (“Фердидурке” Вітольда Гомбровича, “Адам Гривалд” Тадеуша Брези, тексти Ю. Вітліна, Ю. Каден-Бандровського) літератури<sup>107</sup>. Рецепція цих творів та процес їхнього читання були різними. Наприклад, “Фердидурке” Гомбровича Шульца вразила<sup>108</sup>. Видно також, що письменник захоплювався творчістю Йозефа Марії Рільке, хоча тут мав свої преференції<sup>109</sup>. Так само із захопленням він сприймав Томаса Манна. Проте загалом Б. Шульц скаржився на вузькість провінційного читання (“Уже давно нічого поза Рільке, Кафкою, Т. Манном не знаходжу”) і взагалі зауважував, що не має особливої охоти щось читати<sup>110</sup>. Натомість у 1937 р. він прохав позичити праці Едмунда Гуссерля, з якими, у свою чергу, ознайомився через тексти львівського феноменолога Романа Інгардена<sup>111</sup>. Зрештою, в одному з листів Б. Шульц принагідно формулював власну, дещо метафізичну, доктрину читання крізь призму образного мислення. Це – читання як творення нового тексту<sup>112</sup>. Такий текст, підкреслював Б. Шульц, потребує свого читача, наділеного метафоричним мисленням, здатного проникнути в його приховану суть<sup>113</sup>. Водночас за цим приховувалося поетичне переосмислення (отже, перечитування) реальних текстів: від Біблії, Талмуду та Зогару (Книги Блиску) до звичайного календаря з рекламою рідини для відрощування волосся<sup>114</sup>. Усі ці тексти в уяві Б. Шульца зливалися в єдиний Автентик, читання якого (а водночас й інших книжок, в тому числі й власних його творів), мало стати глибо-

<sup>107</sup> Фіцовський С. *Регіони великої ереси та околиці. Бруно Шульц і його міфологія* / пер. з пол. – Київ, 2010. – С. 491–492.

<sup>108</sup> Там само. – С. 492.

<sup>109</sup> Там само. – С. 347.

<sup>110</sup> Там само. – С. 366.

<sup>111</sup> Там само. – С. 354.

<sup>112</sup> “Читаю тепер “Змори” Зегалдовича. [...] Поза межами тієї книжки я бачу контури іншої [...], яку сам хотів би написати. [...] Так читається найкраще, коли поміж рядками я вичитую себе, власну книжку. Так ми читали в дитинстві, тому пізніше ті ж книжки, колись такі багаті й сповнені плоті – пізніше, в дорослому віці стали, наче дерева, позбавлені листя – наших доповнень, якими ми закитовували їхні прогалини. Нема ніде вже тих книжок, які ми читали в дитинстві, розвіялися, – zostалися голі скелети. Хто мав би ще пам’ять і не заkostenілість дитинства, – мусив би їх написати знову, такими, якими вони були тоді. Постає справжній Робінзон і справжній Гулівер” (Там само. – С. 350–351).

<sup>113</sup> “Називаю її просто Книгою [...], бо жодне слово, жодна аліозія не може заясніти, запахнути, сплинути тим тремтінням перестраха, передчуттям тієї речі без назви... Зрештою, справжній читач, на якого розрахована та повість, й так зрозуміє, коли подивлюся йому глибоко в очі і на самому дні заясніє тим блиском” (Szulc B. *Sklepy synatonowe. Sanatorium pod Klepsydrą*. – Kraków, 2006. – S. 81).

<sup>114</sup> Ibidem. – S. 83–84.

ким внутрішнім переживанням-просвітленням<sup>115</sup>. Водночас, за спогадами сучасників, письменник скаржився на провінційність читання земляків. Публіка рідного міста, наголошував Б. Шульц, не розуміє метафорики його текстів, дивиться на них лише через призму Дрогобича, його побутових обставин. “Провінційні читачі не вміють читати без ключа [...]. І не знаю, чи це поразка літератури, вплетеної в життя, чи може, перемога життя, вплетеного в літературу”, – зізнався письменник у мемуарній транскрипції А. Хцюка<sup>116</sup>. Загалом, приклад Шульцового читання віддзеркалював інтелектуальні смаки полонізованого єврея, який водночас залишався у колі своєї власної культурної традиції, підсиленої оригінальною творчою уявою письменника. Воно також відображало долю галицької інтелігенції загалом. Так, у 1939 р. Б. Шульц читав “Сіль Землі” Ю. Вітліна уже тільки для того, щоби забути все, що його оточувало за радянської влади<sup>117</sup>. Натомість за німецької окупації читання для письменника змінилося боротьбою за виживання.

Отже, на міжвоєнному читанні мешканців Галичини позначилися усі ідеологічні, естетичні та етноконфесійні суперечності, серед яких розвивався регіональний соціум у 20–30-х роках ХХ ст. Радикальні представники польської частини цієї спільноти орієнтувалися на ідеї й тексти Романа Дмовського чи Юзефа Пілсудського; представники українських радикальних організацій сприймали насамперед ідеологію й риторику Д. Донцова та його “Націоналізму”; певна частина єврейських інтелігентів явно чи приховано підтримувала національні проекти Т. Герця; ще частина українців, поляків та євреїв орієнтувалася на тексти К. Маркса, В. Леніна чи Й. Сталіна<sup>118</sup>. Частина галицьких читачів була прихильна до традиційних естетичних ідеалів й “класичного” читання; частина захоплювалася авангардними течіями і прагнула розірвати зв’язки з традицією. З іншого боку, українські читачі були реципієнтами не лише української, але й польської книжки, а елітарне читання – лише прошарком на поверхні масового читання “жовтої” преси та “брукової” літератури, яку інтелігенція вважала небажаною чи й забороненою у своєму колі. Водночас більшість інтелектуальних суперечок читачів-галичан були складовою культурних і політичних дискусій міжвоєнної Польщі, певна частина яких зникла разом з нею. Справді – уже встановлення радянської влади у 1939 р. істотно вплинуло на читацькі пріоритети галичан. Німецька окупація й повоєнне повернення комуністичного режиму зовсім змінило культурну й етнічну ситуацію в регіоні, а стара парадигма читання різко поступилася місцем новій.

---

<sup>115</sup> “Бо звичайно книжки – як метеори. Кожна з них має одну хвилину, такий момент, коли з криком вилітає, як фенікс, палаючи усіма сторінками. Задля тієї однієї хвилини, задля того одного моменту любимо їх пізніше, хоч уже тоді вони є лише попелом. І з гіркою резигнацією мандруємо деколи [...] через усі ті вистиглі сторінки, пересуваючи з дерев’яним брязкотом, як вервицю-рожанець, мертві їх формули” (Szulc B. *Sklepy sułtopowe...* – S. 88).

<sup>116</sup> Хцюк А. *Атлантида. Розповідь про Велике Князівство Балаку...* – С. 110.

<sup>117</sup> Там само. – С. 117.

<sup>118</sup> Іноді, як у випадку одного з пізніших активістів ОУН Луки Павлишина, відбувався перехід від лівої промарксистської (Богданов і Добролюбов, Герцен й Огарьов, Чернишевський, Драгоманов, Павлик) до антикомуністичної (тексти Д. Донцова, ідеологів УВО-ОУН) парадигми читання і світогляду. Див.: Щеглюк В. “Як роса на сонці”. *Політичний роман-хроніка, написаний на основі спогадів колишнього діяча ОУН-УПА Л. С. Павлишина.* – Львів, 1992. – С. 15.

## **BETWEEN DMOWSKI AND DONTSOV: READING, INTELLECTUAL AND IDEOLOGICAL TRENDS IN HALYCHYNA IN 1920s–1930s**

**Roman HOLYK**

*I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine,  
4, Kozelnyts'ka Str., L'viv, Ukraine, tel. (032) 270-70-22*

The development of reading practices and interests in Halychyna in 1920s – 1930s has been reviewed. Most popular publications and their authors have been mentioned. Popularity of various literary genres and styles has been analyzed. It was demonstrated that readings of the local Polish and Ukrainian communities were interrelated with their ideological and intellectual references and stereotypes.

*Keywords:* Halychyna, reading, book, culture, ideology, stereotype.

## **МЕЖДУ ДМОВСКИМ И ДОНЦОВЫМ: ЧТЕНИЕ, ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕЧЕНИЯ В ГАЛИЧИНЕ 1920–30-х гг.**

**Роман ГОЛЫК**

*Институт украиноведения им. И. Крипьякевича НАН Украины,  
ул. Козельницкая, 4, г. Львов, Украина, тел. (032) 270-70-22*

Рассмотрено развитие читательских практик и интересов в Галичине 20–30-х годов XX в. Указаны самые популярные издания и их авторы. Проанализирована популярность разных жанров литературы, литературных стилей, показана взаимозависимость между лектурой польской и украинской общин региона и их идеологическими и интеллектуальными ориентирами и стереотипами.

*Ключевые слова:* Галичина, чтение, книга, культура, идеология, стереотип.

Стаття надійшла до редколегії 29.05.2012

Прийнята до друку 25.06.2012